

מרד בכל הקיים

על פרידריך ניטשה, עם תרגום ראשון לעברית של ספרו "אנושי, אנושי מדי"

אירי ריקין

ניטשה הוא חוויה רגשית ואינטלקטואלית לקוראיו, אך חידה פרדוקסלית לחוקריו, מבקריו ופרשניו

נקודת המוצא של ניטשה היא מרד בכל הקיים בין החיים, המוות והאינסוף ש"מעבר לטוב ולרוע", כשם אחד מספריו: לחשוף, לנתח ולהפריך את כל השיטות, הרתות והאידיאולוגיות המשקרות את עצמן לדעת, יחד עם המעשים והנחמנות שאנו ממציאים כדי לחבוש את פצעי הייאוש, ההשפלה, הכישלון, החרדה והזעם שהחיים מומנים לנו. כנגד הפוטיביזם האקרמי המעקר מן היקום את נשמת אפו, ניטשה תובע חקירה סובייקטיבית, דיוניסטית, המוותרת במודע על כל מודעות תבונית, למען המשך החיים בצורתם ההיולית, כלומר העיוורת, הבלתי רציונלית, והבלתי ניתנת להכללה.

מעל לכל, ניטשה מבקש לשחרר את בני מינו מאותו רעב מטאפיזי לאמת אחת וגדולה המכילה את כל התשובות, בין שאנו קוראים לאמת הזאת אלוהים, מוסר, או חוקי הטבע. ובמילותיו של יעקב גולומב, שהוסיף לספר הקדמה מאירת עיניים, "ניטשה מבקש לגאול את האדם מהצורך שלו בגאולה כלשהי". במקום היצמדות לקביים מטאפיזיים המספקים אשליות שווא (ערכים מוחלטים, אמות מידה טרנסצנדנטליות וריברות אלוהיים), ניטשה מציע את הרצון לעוצמה כעיקרון מכונן לחייהם של "החופשיים ברוח", שלהם הוא מייעד את ספרו. יש להבהיר, עם זאת, כי ניטשה מבדיל בין הרצון הנפסר לכווח חומרי/פיזי (kraft) לבין עוצמה רוחנית (macht), שהיא סימנו של האדם החופשי המשוחרר מכבלי ממון, דעת קהל, מוסר, אידיאולוגיה וכיוצא באלה אויקים על עצמיותו האוטנטית.

כמו כל סופר גדול, ניטשה יצר כאן מתאם מושלם בין תוכן לצורה, והקדיש למוזיקה לא פחות מאשר למסר. מרבית הספר נמסרת בבליל כאוטי של כמעט אלף פרגמנטים נטולי הקשר ליניארי, שעצם מסירתם הטווסית, האסוציאטיבית והפרובוקטיבית הוא חלק מתריצת לשונו של ניטשה לעבר כל אותם פילוסופים "מקצועיים" של מגדל השן, על לשונם המייבשת והנפוחה. ניטשה, כמו שהוא כותב כאן על לורנס

פרידריך ניטשה, אנושי, אנושי מדי: ספר לחופשיים ברוח, מגרמנית: יעקב גוטשלק ואדם טננבאום. ערך והקדים: יעקב גולומב, מאגנס, 530 עמ'

נתחיל מזה שאין עוד פילוסוף שעדיין מעורר יצרים עוים כל כך 108 שנים לאחר מותו, וששמו היה למותג תרבות המוכר גם לאלה שמעולם לא קראו את כתביו. "כל ילד" יודע, למשל, שפרידריך ניטשה הרג את אלוהים, שנא יהודים וציווה על גברים לייסר את נשותיהם בשוטים, למרות שאף לא אחת מהקביעות האלה אינה מדויקת ממש, אם לנקוט לשון ערינה.

ניטשה הוא פילוסוף שוכה לשוכרי קופות מצוטטים (על ידי בני תשחורת, לא פילוסופים מקצועיים) כמו "כה אמר זרתוסטרא", ואף לכתובות גרפיטי משעשעות, כמו זו שראיתי פעם במרכז ירושלים: "אלוהים מת. ניטשה. ניטשה מת. אלוהים". הוא אף זכה להתייחסויות מרגיזות, כמו האינסוס הברוטלי שעשה לו אירוויין יאלום בספרו הרוחה להפליא "כשניטשה בכה", שבו הוא תואר כאינפנטיל אגוצנטרי, שחצן ואלים שנוקט יחס ברברי לנשים. ורק לחשוב שזה האיש שעליו אמר פרויד כי "הגיע לדרגה של התבוננות פנימית שאיש לפניו לא הגיע אליה ושאיש אחריו לא יגיע אליה, מן הסתם לעולם".

קשה לדמיין את מילון המושגים של המאה העשרים ללא פרידריך ניטשה, שכמו תיזמן את מותו ולשנת 1900, כמבשרה של מאה חדשה. ניטשה הטרים זרמי מחשבה ואמנות כמו פוסטימודרניזם, דקונסטרוקציה ופסיכואנליזה, סימבוליזם ואקספרסיוניזם, ותובנותיו מבעבעות כמעט מכל שורה שכתבו מקס ובר וויגמונד פרויד, תומס מאן ומישל פוקו, אנרי ברגסון וז'אק דרידה (רשימה חלקית בהחלט). לאורך הדורות הוא הצמיח שלל פרשנים, מאמצים ומסלפים, שתלו על אילן הגותו את אמונותיהם. בראשם ניצבים, כמוכון, קלגסי האידיאולוגיה הנאצית, אשר ניכסו את רעיונותיו כמין שולחן ערוך תוך כרי סילוף מניפולטיבי של מושגים כמו "על-אדם", "מוסר ארונים", "חיה בלונדינית" ו"רצון לעוצמה".

למרד ניטשה בשפה העברית מצטרף עכשיו, לאחר תלאות מרובות, אחר מחיבוריו הגדולים והחשובים, שיצא לאור ב-1878, השנה שבה נתן הפילוסוף בן ה-34 גט כריתות לשופנהאואר ולוואגנר, שני מקורות ההשראה שעיצבו את יצירתו המקדמת. מכאן ואילך החל ניטשה להקדיש את עיקר מרצו לבחינה פסיכולוגית, תרבותית והיסטורית של ההתנהגות האנושית על כל פניה: כל המוסכמות, הדעות הקדומות, החלומות והקפיצים האירציונליים העומדים מאחורי מניעיהם החבויים של מעשינו, כפרטים וכחברה.

סטרן, הסופר הנערץ עלי, הוא "הרב־אמן הגדול של הדור־משמעות (...)
כי בהבעה אחת של פניו הוא בקי בלכישת שני הפרצופים; כמו כן הוא
יודע להיות בו זמנית צורק ולא צורק ואף חפץ בכך, חפץ להפוך את
עומק המחשבה ואת העמדת הפנים לפקעת סבוכה (...). הוא מעורר אפוא
בקורא הנכון תחושה של אי וראות באשר למצבו".

לכתוב על ניטשה באלף מילים, ואולי בכלל, זאת משימה שאפשר
להמשילה לניסיון לצלם את החומה הסינית בפריים אחר: הן מפני שכל
צירוף מילים ומשפטים יהיה תמיד נחות מול המקור, והן בגלל היותו של
ניטשה איש של מסכות, סתירות וחרטות. מה שנותן הוא הניסיון להבין את
ניטשה בניטשיאנית; לנהוג בכתבי הפילוסוף בדיוק כפי שנהג הוא עצמו
בחיים ובעולם, שאותם סירב לראות בבחינת מוצר מוגמר, אלא ראה בהם
טקסט ספרותי הנכרא כל רגע מחדש, שבו גם האדם הוא "פנומן אסתטי"
המהווה ברי־מניית גיבור, צופה ופרשן של אותה יצירה כבירה הקרוייה חיים.

ניטשה הוא חוויה רגשית ואינטלקטואלית לקוראיו, אך חידה
פרדוקסלית לחוקריו, מבקריו ופרשניו, מה שמסביר מדוע "עם הגותו של
ניטשה אין מגיעים לשום מקום, אין שום תוצאה, שום ממצא (...). יש רק
הרצון להרפתקה בלתי נגמרת של המחשבה", כפי שקבע רידיגר ספרנסקי,
אחד מחוקריו שאף תורגם לעברית ("ניטשה: חיי הגות", כרמל, 2003). מה
שמעניין כאן לא פחות מניטשה הפילוסוף הוא המפגש הבלתי אמצעי עם
פרידריך האדם: מי שביקש להמציא מחדש את החיים ללא צללי אלוהים,
שסלד מכל פולחן באשר הוא (מדינה, לאום, דמוקרטיה, אנטישמיות
וגזענות), אך עוד בחייו הוטרד מהפוטנציאל ההרסני הטמון ברעיונותיו.

כבר בספרו זה הודה ניטשה כי נכונה הטענה כי כתביו "מכילים
לולאות ורשתות לציפורים לא זהירות וכמעט קריאה מתמדת לא כתובה
להיפוך הערכות רגילות והרגלים מוערכים". ואילו ב"הנה האיש", הספר
שבו סיכם את חייו ואת יצירתו סמוך להתמוטטותו הנפשית ב-1889,
חזה באינסטינקט נבואי מצמרר את מחזה האימים שהעלו לימים בני
עמו על בימת ההיסטוריה: "יודע אני מה גורל צפוי לי. יבואו ימים בהם
שמי יהא מוכיר משהו מזועזע, משבר שלא היה כמותו עלי־אדמות (...).
אני מלא אימה ופחד פן באחר הימים יכריו עלי כעל קדוש: מבשר טוב
אנוכי כאשר לא היה מעולם, ומשימות גבוהות אנוכי יודע (...). ועם
כל זאת, בהכרח גם איש האסונות אנוכי. כי בהתנגש האמת בשקר בן
אלפי השנים, צפויים זעזועים, צפויה עויית של רעש אדמה (...). תהיינה
מלחמות, שכמותן לא נודעו עלי אדמות" (שוקן, תרגום: ישראל אלדר).